

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

ISSN 1857-7059

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2012
YEARBOOK
2012**

ГОДИНА 3

VOLUME III

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF PHILOLOGY**

За издавачот

проф. д-р Виолета Димова

Издавачки совет

Проф. д-р Саша Митрев
Проф. д-р Блажо Боев
Проф. д-р Лилјана Колева Гудева
Проф. д-р Виолета Димова
Доц. д-р Јованка Денкова
Доц. д-р Махмут Челик
Доц. д-р Ранко Младеноски
М-р Ристо Костуранов

Редакциски одбор

Проф. д-р Виолета Димова
Вонр. проф. Луси Караниколова
Доц. д-р Толе Белчев
Доц. д-р Билјана Ивановска
Доц. д-р Јованка Денкова
Доц. д-р Марија Леонтиќ
Доц. д-р Марија Кусевска
Доц. д-р Марија Кукубајска
Виш лектор м-р Снежана Кирова
М-р Весна Коцева

Главен уредник

Доц. д-р Билјана Ивановска

Одговорен уредник

Доц. д-р Нина Даскаловска

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)
Доц. д-р Марија Кукубајска
(англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров, Благој Михов

Печати

Печатница „2-ри Август“ - Штип
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Editorial board

Prof. Sasa Mitrev, Ph.D.
Prof. Blazo Boev, Ph.D.
Prof. Liljana Koleva – Gudeva, Ph.D.
Prof. Violeta Dimova, Ph.D.
Ass. Prof. Jovanka Denkova, Ph.D.
Ass. Prof. Mahmut Chelik, Ph.D.
Ass. Prof. Ranko Mladenovski, Ph.D.
Risto Kosturanov, M.Sc.

Editorial staff

Prof. Violeta Dimova, Ph.D.
Asoc. Prof. Lusi Karanikolova Ph.D.
Ass. Prof. Tole Belcev, Ph.D.
Ass. Prof. Biljana Ivanovska, Ph.D.
Ass. Prof. Jovanka Denkova, Ph.D.
Ass. Prof. Marija Leontic, Ph.D.
Ass. Prof. Marija Kusevska, Ph.D.
Ass. Prof. Marija Kukubajska Ph.D.
Lecturer Snezana Kirova, M.A.
Vesna Koceva, M.A.

Managing editor

Ass. Prof. Biljana Ivanovska, Ph.D.

Editor in chief

Ass. Prof. Nina Daskalovska, Ph.D.

Language editor

Danica Gavrilovska–Atanasovska
(Macedonian)
Ass. Prof. Marija Kukubajska, Ph.D.
(English)

Technical editor

Slave Dimitrov, Blagoj Mihov

Printing

„Vtori Avgust“ - Stip
Printing No 300

Address of editorial office

Goce Delcev University–Stip
Faculty of Philology
Krste Misirkov 10A
PO box 201, 2000 Stip
R. of Macedonia

УДК: 821.163.3.09
930.85(497.7)

Прегледен труд
Review paper

ДЕЛАТА НА МАЖОВСКИ, ЦЕПЕНКОВ И ПРЛИЧЕВ ЗА АЛЕКСАНДАР III МАКЕДОНСКИ

д-р Ранко Младеноски¹

Апстракт: Трудот претставува преглед и анализа на мемоарските и книжевно-уметничките дела на Исаија Мажовски, Марко Цепенков и Григор Прличев во кои се споменува славниот крал на античка Македонија, Александар III Македонски. Станува збор, имено, за *Спомените на Мажовски*, песната на Цепенков со наслов *Мајка Македонија ги советува своите чедра да востанат против тиранијата на Турците*, како и две слова (беседи, говори) на Прличев – *Слово на св. Кирил и Методиј* и *Слово одржано во Охрид во 1883 година*. Овие тројца наши културни и револуционерни дејци од 19 век се повикуваат на славата на Александар Македонски со цел да го поттикнат и да го зацврстат националниот, револуционерниот, но и просветниот дух на Македонците во нивното време. Тоа е време кога македонскиот народ, исто како и многу други народи на Балканскиот Полуостров и во Европа, тежнее кон создавање на своја самостојна, независна национална држава во нејзините јазични и етнографски граници.

Меѓутоа, покрај ова, во наведените македонски книжевни споменици од 19 век Александар Македонски ја има и улогата на интерактивен код на различните култури, а тоа значи дека на најславниот античко-македонски крал, покрај националниот, му се придава и еден општ, универзален карактер.

Клучни зборови: Александар Македонски, Мажовски, Цепенков, Прличев, култури, интеракција

THE WORKS OF MAZHOVSKI, CEPENKOV I PRlichev RELATED TO ALEXANDER III OF MACEDON

Ranko Mladenoski, Ph.D.¹

Abstract: The paper gives an overview and an analysis of the memoirs and the literary works of Isaija Mazhovski, Marko Cepenkovi and Grigor Prlichev in which they mention the famous king of ancient Macedonia, Alexander III

¹)* Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип.
Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip.

of Macedon. The particular works in question are *Mazhovski's Memories*, the poem *Mother Macedonia advises her children to rebel against the Turk's tyranny* by Cepenkov, as well as two speeches (sermons, talks) given by Prlichev – *A speech on Sts. Cyril and Methodius* and *A speech given in Ohrid in 1993*. These three cultural and revolutionary figures of the 19th century refer to the glory of Alexander of Macedon in order to encourage and strengthen the national, revolutionary and educational spirit of the Macedonians at that time. It's a time when the Macedonian people, like many other peoples in the Balkan Peninsula and Europe, want to create their own independent national state in its linguistic and ethnographic boundaries. However, in addition to this, in these Macedonian literary monuments of the 19th century, Alexander of Macedon has the role of an interactive code of different cultures, which means that the most famous ancient Macedonian king, apart from national, is given a general, universal character.

Key words: *Alexander of Macedon, Mazhovski, Cepenkov, Prlichev, culture, interaction*

Вовед

Присуството на најславниот крал на античка Македонија, Александар III Македонски (356 – 323 пред Христа), во македонската книжевна традиција е засведочено од фолклорот па сè до современата македонска литература. Во македонската писменост од 19 век Александар Македонски го среќаваме кај голем број македонисти, но во тоа предничат пет наши културни дејци, а тоа се Горѓија Пулевски, Атанас Македонец, Исаија Мажовски, Марко Цепенков и Григор Прличев. Односот на Горѓија Пулевски и Атанас Македонец кон античка Македонија и конкретно кон Александар Македонски го елаборираме во друг труд, а овде се задржуваме на мемоарите од Исаија Мажовски, една песна од Цепенков и две слова на Прличев во кои се споменува славниот крал на античките Македонци.

Она што ги обединува овие тројца автори (Мажовски, Цепенков, Прличев), но и многу други македонисти од 19 век, е нивното верување и нивната убеденост дека современите Македонци имаат потекло од античките Македонци. Ќе ги погледнеме овде ставовите на Мажовски, Цепенков и Прличев во однос на тоа прашање, но и нивниот однос кон историската личност Александар Македонски. Во нашите истражувања на делата од тројцата споменати македонисти од 19 век од посебен интерес ќе биде прашањето за улогата на Александар Македонски како интерактивен код на културите.

Спомените на Исаија Мажовски

Македонскиот културен и револуционерен деец од 19 век Исаија Радев Мажовски ја застапува тезата дека Словените се староседелци на Балканскиот Полуостров, а според него, тоа особено се однесува на Македонците од неговото време коишто се потомци на славните антички Македонци. Се разбира, и Мажовски смета дека античките Македонци биле Словени, како и античко-македонските кралеви Каран (легендарен античко-македонски крал), Филип II Македонски и Александар III Македонски.

Баквите свои ставови Мажовски ни ги пренесува преку своите мемоари што денес се познати како *Спомените на Исаија Мажовски*. Целосниот наслов на мемоарите на Мажовски, всушност, гласи: „Спомените на Исаија Радев Мажовски роден на 9 март 1852 година во село Лазарополе, Дебарско – Македонија“. Во *Спомените* Мажовски го опишува својот живот од неговото раѓање па сè до 1908 година, а во книжевната историја сè уште останува отворено прашањето за тоа кога и каде починал овој наш деец од 19 век.

Спомените на Мажовски за првпат се објавени во 1922 година во Софија и тоа на бугарски јазик. На македонски јазик овој значаен текст од македонската книжевна историја го издаде Томислав Тодоровски во 1972 година со еден предговор за животниот пат и за делото на Исаија Радев Мажовски.²

Од мемоарите на Мажовски може да се види дека тој имал мошне активен и бурен живот исполнет со чести патувања, преземање конкретни акции во борбата за слобода на македонскиот народ, но и со чести клеветења, предавства и затворања. Мажовски, всушност, е застапник на идејата за заедничка борба на Македонците и Албанците против османлиското ропство и за создавање на посебни и самостојни држави на македонскиот и на албанскиот народ на Балканскиот Полуостров. Затоа, тој често патува во Албанија, но и во Бугарија и во Русија за да бара поддршка од тамошните фактори за таа своја идеја. При тие патувања, Мажовски се среќавал со видни и влијателни личности од тоа време и секогаш ја користел можноста да ги запознае сите нив со тешката положба на македонскиот народ и неговата желба за слобода и за своја самостојна национална држава.

Во таа смисла, во својот говор одржан во јули 1888 година на бродот „Рицар“ на реката Днепар, пред голем број руски великодостојници, Мажовски, меѓу другото, ќе ги изложи своите сфаќања за историјата барајќи, секако, разбирање и помош за својата идеја за ослободување на Македонија од тешкото и мачно петвековно турско ропство:

„Македонскиот старословенски народ уште пред 2.500 години е

²⁾ Томислав Тодоровски, *Спомените на Мажовски*, Мисла, Скопје, 1972.

доселен во денешна Македонија под водството на царот Каран кој, како и царевите Филип и Александар, бил чист Словен“.³

Потврда за ваквиот став наоѓаме и на друго место во „Спомените“ на Мажовски:

„Меѓутоа, мојата желба не се ограничуваше само на испраќање егзархиски владика во Дебар, туку и на подобрување на неподносливата положба на македонскиот народ, кој во денешна Македонија се доселил пред 2.600, а не пред 1.200 години, како што тоа го тврдат нашите душмани“.⁴

Покрај ова, Мажовски сведочи и за една значајна книга, за некаква „Стара албанска историја“, чиј сопственик бил првиот албански шеик од градот Јанина, во која пишувало за „великиот и моќниот македонско-словенски цар Александар“. Идентично како во мошне популарниот средновековен *Роман за Александар Македонски*, во таа историја се зборувало и за влегувањето на Александар Македонски во Рим.⁵

Во *Спомените* на Мажовски, Александар Македонски се става во контекст на словенството, но и во функција на поттик во борбата на македонскиот народ за слобода. Очигледни се тука воспоставените врски меѓу современата македонска и античко-македонската култура, а тоа за нашиот Мажовски е идеја која ќе ги поттикне и ќе ги охрабри Македонците да се борат против тиранијата, но ќе ги поттикне и ќе ги охрабри надворешните фактори да ја помогнат или, пак, барем да не ја попречуваат таа борба. Носејќи го во себе Александар Македонски како модел за херојство и за борбеност, Мажовски го воспоставува тој линк меѓу руската, современата македонска, албанската и античко-македонската култура. Воопшто не е случајно тоа што Мажовски го потенцира фактот дека еден албански шеик зборува за древната македонска историја и потврдува, преку веќе споменатата „Стара албанска историја“, дека Македонците се тие што први се доселиле на Балканскиот Полуостров, зашто на тој начин неговиот исказ станува поубедлив и во поголема мера поттикнувачки. Тој албански шеик зборува (односно прекажува што пишува во старата историја) и за Александар Македонски кој, пак, во *Спомените* на Мажовски е историска личност со поттикнувачки и интегрирачки карактер.

Песната на Марко Цепенков

Станува збор за песна од нашиот најактивен и најоригинален собирач и запишувач на македонски народни умотворби од 19 век. Тоа е песна со еден подолг наслов кој гласи *Мајка Македонија ги советува своите чеда*

³) Исто, стр. 44.

⁴) Исто, стр. 72.

⁵) Исто, стр. 82-85.

да востанат против тиранијата на Турците.⁶ Според својата содржина, но и според својата уметничка порака, оваа песна на Цепенков е многу слична со двете песни на Ѓорѓија Пулевски („Самовила македонска“ и „Македонцим ув прилог“), а тоа го потврдува и Блаже Ристовски:

„Оваа песна по многу свои карактеристики е слична на песните на Ѓорѓија М. Пулевски. Иако Македонците ги наречуваат и 'Бугари', и Цепенков посегнува по 'велика цара Александра што се слави и до ден-денеска'. Тоа беше всушност говорот на генерацијата на Цепенков и на тој наш граѓанско-еснафски слој од македонските низини, од кои произлегоа Пулевски, Мажовски, Мушевич и др. што во основата на својата идеологија ја постави државноста и културата на античката македонска држава“.⁷

Во споменатата песна Марко Цепенков ги повикува своите сонародници, Македонците, да се борат против петвековниот „турски јарем“ потсетувајќи на славното минато во древните времиња кога Александар Македонски со својата македонска војска ги победувал непријателите и на Балканскиот Полуостров, но и во Азија:

*Помислете вие мили чеда:
за велика цара Александра
што се слави и до ден-денеска
за негово чудо по земјата
што напраи со негоа војска
и отиде дури до Азија,
во Азија при цара Дарија,
го победи и данок зеде.⁸*

Јасно е дека и овде Александар Македонски треба да послужи како пример за поттикнување и воздигнување на борбениот дух кај Македонците во борбата за слобода. Очигледно е, исто така, дека како и во двете песни на Пулевски, и во песната на Цепенков се поставуваат опозиции базирани врз категориите *супериорност* и *инфериорност* во кои во прв ред е вклучен македонскиот крал Александар Македонски и неговите персиски непријатели.

Интересно е тоа што Цепенков во песната го споменува и историскиот податок за војувањето на Александар Македонски против персискиот

⁶ Првата објава на песната од Марко Цепенков: Майка Македонија ги советува своите чеда да востанат против тиранијата на Турците, „Автономија“, I, 28, София, 12.II. 1899, стр. 3; За ова, исто така, да се види: Марко К. Цепенков, Македонски народни умотворби, Книга десетта, Материјали, Литературни творби, Редактирал Блаже Ристовски, Македонска книга, Институт за фолклор, Скопје, 1980, стр. 244 - 246.

⁷ Марко К. Цепенков, Македонски народни умотворби, Книга десетта, Материјали, Литературни творби, цит. дело, стр. 367.

⁸ Исто, стр. 246.

крал Дариј III, односно ги споменува битките на македонските војни против персиската војска во кои Персијците секогаш биле победувани. На ваков начин, со потсетувањето на големите победи на античко-македонската војска, ангажираноста на оваа песна добива во интензитет и во поголема мера ја постигнува основната интенција на нејзиниот автор – поттикнување и охрабрување на Македонците за нивното вклучување во ослободителната борба против петвековните поробувачи. Токму поради тоа, воопшто не е случајно што Марко Цепенков во поголемиот дел од својата песна дава опис за мошне тешката положба на македонскиот народ којшто секојдневно е подложен на тортури и измачувања од страна на „клетите Турци“ што, секако, треба да биде уште поголем поттик за да станат „сите на оружје“.

Навраќањето кон исклучителното херојство и кон светската воена слава на античките Македонци и на најголемиот крал и освојувач во античкиот период, Александар III Македонски, во песната на Цепенков е во функција да ја засили веќе споменатата поетска поента, односно порака (повикот за борба) во втората половина на 19 век, т.е. во времето кога на сета територија од Македонија веќе зачестуваат организираните акции за слобода и за своја самостојна држава врз национална основа.

Словата на Григор Прличев

Нашиот втор Хомер од 19 век, Григор Прличев, во две свои слова (излагања, обраќања, говори) патемно го споменува и Александар Македонски. Првото е *Слово на св. Кирил и Методиј* одржано во Солунската гимназија на празникот на сесловенските просветители во периодот на неговото учителствување во Солун од 1883 до 1890 година. Повеќе автори укажуваат на тоа дека не е познато во која од овие години Прличев го одржал овој свој говор пред учителите во Солунската гимназија. Но, Блаже Ристовски тврди дека ова слово на Прличев е одржано во 1885 година.⁹ Второто слово на Прличев во кое се споменува славниот македонски крал Александар Македонски е *Словото одржано во Охрид во 1883 година*.¹⁰

Во *Слово на св. Кирил и Методиј* Александар Македонски е спомнат во следниов контекст:

„Майка Македонија много е ослабнала. Откако породила великаго Александра, откако породила св. св. Кирила и Методија, оттогаш майка Македонија лежи на леглото си ужасно изнеможена, совршено примрела. Майка, што родила великаго сина, надали ќе може да роди и друго. Затоа толку редки са на светот великите мъжи. Цели просветени държави, во

⁹ Блаже Ристовски, Александар Македонски во историската свест на Македонците во XIX и XX век, во: Македонија и македонската нација, Детска радост, Скопје, 1995, стр. 135.

¹⁰ Гане Тодоровски, Големият подвиг на Григор Прличев, во: Македонската книжевност во XIX век, Наша книга, Скопје, 1990, стр. 159 - 160.

течение на 50 години, едва можат да произведат един велик мъж“.¹¹

И во *Словото одржано во Охрид во 1883 година* Прличев го споменува Александар Македонски во контекст на светите браќа Кирил и Методиј, односно во контекст на заостанувањето на Македонија во просветата во времето на Прличев:

„Повторувам, оти учителите не се должни да проповедаат. Тие дошле не за друго, освен да ги учат вашите деца да станат добри граѓани и да си ја подигнат татковината, оваа убавица Македонија, оваа топла и благодатна Македонија, оваа плодовита Македонија, која ги родила светите Кирил и Методија. Не сте ли уверени, господа, оти нашата Македонија денеска е најдолна од сите земји во светот? Не е ли голем срам за Македонците, кои едно време преку Александра Великаго го покорија целиот свет и го натераа да гувее пред македонскиот престиж, кои после преку светите Кирил и Методија покрстија милиони Словени и ги просветија, денеска ние да бидеме најдолни од сиот свет во просвештението... Не е ли гревота, учителите со жар и ревност да доаѓаат да ѝ послужат на Македонија, а ние со камен да ги побиваме?“¹²

Во двете слова Прличев зборува за загубената слава и за загубениот престиж што Македонија го имала во античкото време на чело со Александар Македонски, но и во времето на мисионерската просветителска дејност на македонските свети браќа Кирил и Методиј. Ова, секако, значи дека во 19 век Александар Македонски не се става само во функција на поттикнувачки фактор во револуционерната, вооружената борба на македонскиот народ, туку неговото славно име и дело се актуелизираат и во рамките на просветителските цели пред кои се поставени Македонците во тоа време.

Поставувањето на Александар Македонски во контекст на светите солунски браќа зборува за тоа дека кај македонистите во 19 век постоела свест за еден континуиран развој на македонската историја од античко време преку средниот век па сè до 19 век со што повторно доаѓаме до воспоставувањето на врската меѓу денешните Македонци и античките Македонци. Од тоа може да се заклучи дека и во словата на Григор Прличев, на еден индиректен начин, Александар Македонски е поставен во улога на интерактивен код на културите. Во исказот „Македонците... едно време преку Александра Великаго го покорија целиот свет и го натераа да гувее пред македонскиот престиж“ од *Словото на Прличев одржано во Охрид во 1883 година*, е потенцирана супериорноста (елитноста) на Македонците (а со тоа и на Александар Македонски) во однос на целиот свет којшто е инфериорен (субалтерен) поради што и „гувее пред македонскиот

¹¹⁾ Григор Пърличев, Слово на св. Кирил и Методия, во: Григор Пърличев, Избрани произведения, „Български писател“, София, 1980, стр. 233; Да се види исто и во: Гане Тодоровски, Големият подвиг на Григор Прличев, цит. дело, стр. 157.

¹²⁾ Исто, стр. 159.

престиж“. Тоа значи дека Александар Македонски и овде ја има улогата на интеркултурен код (*Македонците vs. сите Други*), но тоа е базирано врз односот колонизатори (Македонците) – колонизирани (*Другите* во светот што тогаш бил познат).

Заклучни изводи

Доминантна тема во овие писмени споменици од 19 век што се поврзани со најголемиот античко-македонски крал е словенското потекло на античките Македонци, па според тоа и словенското потекло на Александар Македонски. Имено, овие македонски дејци од 19 век, Исаија Мажовски, Марко Цепенков и Григор Прличев, најчесто се изјаснуваат како потомци на античките Македонци, односно како потомци на Александар Македонски. Ваквата идеја на овие наши културни дејци, но и на безмалку сите македонисти од 19 век, има една сосема практична цел – да го поттикне, да го мобилизира, да го анимира македонското население во вооружената борба за слобода, како и во просветителската акција за образование на свој македонски народен јазик, и тоа против османлиската тиранија и против туѓите пропаганди (српската, бугарската и грчката) на македонска почва во времето кога македонскиот народ, исто како и другите народи на Балканскиот Полуостров и во Европа, тежнее кон создавање на своја национална држава во нејзините јазични и етнографски граници.

Во делата на Исаија Мажовски, Марко Цепенков и Григор Прличев, античкиот македонски крал Александар III Македонски многу често е поставен во улога на интерактивен код на културите и тоа во рамките на категориите *супериорност* и *инфериорност*, односно *елитност* и *субалтерност* (колонизатори и колонизирани). Тоа бездруго значи дека Александар Македонски има мошне значајно место и суштинска улога во мемоарското и книжевното творештво на овие тројца македонисти од 19 век и тоа, пред сè, како интерактивен код на култури коишто и временски и просторно се многу оддалечени меѓу себе.

Библиографија

1. Прличев Григор (1980), Избрани произведения, „Български писател“, София.
2. Ристовски Блаже (1995), Македонија и македонската нација, Детска радост, Скопје.
3. Тодоровски Гане (1990), Македонската книжевност во XIX век, Наша книга, Скопје.
4. Тодоровски Томислав (1972), Спомените на Мажовски, Мисла, Скопје.
5. Цепенков Марко К. (1980), Македонски народни умотворби, Книга десетта, Материјали, Литературни творби, Редактирал Блаже Ристовски, Македонска книга, Институт за фолклор, Скопје.